

Аннотація

Кравчук В. Н. *Общеправовые (конституционно-правовые) гарантии деятельности судей в Украине.* – Стаття.

Статья посвящена характеристике общеправовых (конституционно-правовых) гарантий деятельности судей как одного из элементов конституционно-правового статуса судьи.

Ключевые слова: гарантии деятельности судьи, конституционные гарантии, конституционно-правовой статус, судья.

Summary

Kravchuk V. M. *Generally legal (constitutionally legal) guarantees of activity of judges in Ukraine.* – Article.

The article is sanctified to description of generally legal (constitutionally legal) guarantees of activity of judges as one of elements them constitutionally legal status.

Key words: guarantees of activity of judges, constitutional guarantees, constitutionally legal status, judge.

УДК 347.962(477)

Д. Б. Баронін

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУДУ

Незважаючи на те, що в наукових працях досить часто вживають термін «правовий статус», досі відсутній однозначний підхід щодо його змісту. У сучасній теорії держави та права існує багато різних за змістом і смисловим навантаженням підходів щодо питання правового статусу. З одного боку, це є свідченням неабиякої актуальності аналізованої проблеми, а з іншого – різноманітність наукових поглядів зумовлює існування таких категорій, як «правове становище», «правове положення» та інші, що призводить до понятійної невизначеності та перешкоджає формуванню єдиного комплексного визначення категорії «правовий статус».

Етимологічно слово «статус» означає правове становище (сукупність прав та обов'язків) фізичної або юридичної особи [1, с. 626]. При цьому варто погодитися з думкою Л.М. Москвич про те, що статус суб'єкта – це насамперед певна сукупність його соціальних можливостей, обсяг і характер яких залежить від тієї ролі, соціальної функції, яку виконує він у суспільстві [2, с. 7]. З огляду на це абсолютно логічним є визначення правового статусу як сукупності прав та обов'язків суб'єкта права.

А.В. Малько дещо інакше підходить до визначення цієї категорії та характеризує правовий статус як комплексну інтеграційну категорію, що відображає взаємовідносини суб'єктів суспільних відносин, особи й суспільства, громадянина й держави, індивіда й колективу, а також інші соціальні зв'язки [3, с. 397]. В.М. Корельський визначає правовий статус як багатоаспектну категорію, що, по-перше, має загальний, універсальний характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин (держави, суспільства, особи тощо); по-друге, відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне становище їх у системі багатоманітних суспільних відносин; по-третє, правовий статус не може реалізуватися без обов'язків, які кореспондуються правам, без юридичної відповідальності в необхідних випадках,

без правових гарантій; по-четверте, категорія «правовий статус» визначає права й обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів їх удосконалення [4, с. 549]. Таку позицію підтримав і Г.А. Борисов, додавши до визначення правового статусу те, що ця категорія характеризується ще й цілісністю, чіткою структурованістю, визначеним порядком взаємодії її компонентів [5, с. 130]. І.С. Яценко пропонує розглядати правовий статус як впорядковану сукупність взаємодіючих елементів, які характеризуються цілісністю, єдністю. Ключовим елементом цієї системи є юридична норма як загальнообов'язкове правило поведінки, яке встановлюється державою та забезпечується примусовою силою [6, с. 198].

Певною невизначеністю характеризується питання складу елементів правового статусу. Так, В.І. Червонюк до правового статусу відносить сукупність усіх прав та обов'язків [7, с. 482]. А.Б. Венгеров окреслює правовий статус як сукупність прав і свобод, обов'язків і відповідальності особи, які визначають її правове становище в суспільстві [8, с. 585]. В.В. Лазарев і С.В. Ліпень стверджують, що правовий статус становлять закріплені в законодавстві права й обов'язки індивіда, а сукупність статутних і суб'єктивних прав та обов'язків називають правовим становищем особи [9, с. 418–419]. А.М. Колодій та А.Ю. Олійник визначають такі елементи правового статусу: статусні правові норми й правові відносини, суб'єктивні права, свободи та юридичні обов'язки, громадянство, правові принципи та юридичні гарантії, законні інтереси, правосуб'єктність, юридичну відповідальність [10, с. 129]. М.І. Матузов застосовує простіший підхід до класифікації елементів структури правового статусу та відносить до них лише правосуб'єктність суб'єкта суспільних відносин, принципи конституційно-правового статусу, права і свободи суб'єкта та гарантії їх реалізації, обов'язки й гарантії їх виконання, правовідносини загального (статусного) типу [11, с. 231]. Деякі автори як елементи правового статусу включають також правове зобов'язання, законність, правопорядок, правосвідомість, гуманізм, справедливість. На нашу думку, це не є виправданим, оскільки законність, правопорядок, демократизм є умовами або передумовами правового статусу, що забезпечують його нормальне функціонування й реалізацію. Н.І. Матузов та А.В. Малько до структури правового статусу відносять такі елементи: правові норми, що встановлюють цей статус, правосуб'єктність, основні права й обов'язки, законні інтереси, громадянство, юридичну відповідальність, правові принципи, правовідносини загального (статусного) типу [3, с. 269].

На наш погляд, слід погодитися з думкою Н.М. Крестовської та Л.Г. Матвеевої, що в основі правового статусу лежить фактичний соціальний статус, тобто реальне становище людини в певній системі суспільних відносин. Структурними ж його елементами є правові норми та принципи, що встановлюють цей статус, правосуб'єктність, основні права й обов'язки, законні інтереси, громадянство (або інший статус щодо країни перебування: без громадянства, іноземне громадянство чи підданство), юридична відповідальність [12, с. 133].

Цікавою є точка зору В.Н. Хропанюка про те, що сукупність усіх належних громадянським правам, свобод та обов'язків називається правовим статусом. Термін «правовий статус» використовують для характеристики правового становища осо-

би загалом, а терміни «правоздатність» і «дієздатність» – щодо участі тих чи інших осіб у правовідносинах [13, с. 311].

Найбільш повно й обґрунтовано визначив правовий статус відомий російський правознавець В.С. Нерсесянц. Так, на його думку, правовий статус – це визнана конституцією або законами держави сукупність вихідних, невідчужуваних прав та обов'язків людини, а також повноважень державних органів і посадових осіб, які безпосередньо закріплюються за тими чи іншими суб'єктами права [14, с. 373].

Зрозуміло, що правовий статус базується на правоздатності, однак правоздатність – це лише здатність мати права й обов'язки, тоді як правовий статус характеризується також наявністю певного кола прав, обов'язків та інших елементів. Таким чином, правоздатність і правовий статус – це різні явища й категорії. Правовий статус є ширшим, структурно складнішим, багатшим, виступає узагальнюючим, збірним поняттям. Аналогічний висновок можна зробити й під час аналізу понять «правовий статус» і «правосуб'єктність». Вважаємо, що правосуб'єктність – це властивість, якість суб'єкта, його здатність мати й самостійно здійснювати права та обов'язки, а правовий статус – це не властивість і не якість, а становище, положення (у нашому випадку – інституту судової влади). Тому цілком виправданим є твердження С.С. Алексеева, що правосуб'єктність разом з іншими загальними правами й обов'язками охоплюється поняттям правового статусу [15, с. 140–142].

Отже, у науці існують неоднозначні дефініції власне категорії правового статусу та її змісту. Проте, проаналізувавши все їх розмаїття, можна визначити два основні підходи.

На думку прихильників першого підходу, правовий статус – це комплексна категорія, яка складається із сукупності різних «елементів», об'єднаних тим, що вони характеризують становище людини в суспільстві.

Представники іншого підходу (наприклад, М.В. Вітрук, В.А. Кучинський, Г.В. Мальцев, М.С. Строгович), які підтримують концепцію стадійного існування суб'єктивного права, під правовим статусом розуміють певну стадію в розвитку суб'єктивного права, проміжну ланку між правоздатністю та конкретними суб'єктивними правами. На нашу думку, правоздатність і правовий статус не є послідовними стадіями одного й того ж правового явища – суб'єктивного права, оскільки правоздатність є категорією зовнішньою щодо конкретних суб'єктивних прав.

Повернувшись до першого підходу, слід зауважити, що й серед його прихильників немає єдності. Це пов'язано з розбіжностями, які виявляються у визначенні змісту дефініції правового статусу особистості. Так, одні вчені під правовим статусом розуміють закріплені в законодавстві права й обов'язки [16, с. 93; 17, с. 302]; інші автори вважають, що до правового статусу, крім прав та обов'язків, слід включати правоздатність; на думку третіх дослідників, поруч із наведеними елементами в структурі правового статусу необхідно також виділяти громадянство, принципи правового статусу й гарантії [18, с. 153]; ще інші вчені доповнюють цей список юридичною відповідальністю, нормами права [19, с. 409; 20, с. 115].

Цікавим є розуміння правового статусу, запропоноване О.А. Лукашевою, яка чітко вказує лише на два елементи – права й обов'язки – та категорично заперечує можливість включення до правового статусу будь-яких інших елементів. Вона

обґрунтовує свою думку тим, що низку додаткових елементів слід вважати або передумовами правового статусу, або елементами, похідними від основних (так, відповідальність є вторинною щодо обов'язків, без обов'язків немає відповідальності), або категоріями, які виходять далеко за межі правового статусу (наприклад, система гарантій) [16, с. 92].

Слід наголосити, що більшість українських і російських авторів, формулюючи дефініцію поняття правового статусу, акцентують увагу саме на правах та обов'язках. Наприклад, В.І. Котюк вказує, що правовий статус – це сукупність юридичних прав, свобод та обов'язків особи, які закріплені в чинному законодавстві та складають соціально допустимі й необхідні потенційні можливості особи мати суб'єктивні права й обов'язки та реалізовувати їх у системі суспільних відносин. Правовий статус складається з об'єктивних (законодавчих) і суб'єктивних прав, свобод та обов'язків особи. Правовий статус особи може обумовлюватися природними правами й обов'язками людини, які не закріплені в законодавстві, проте входять до суб'єктивних прав та обов'язків особи [21, с. 100]. Н.М. Оніщенко визначає правовий статус як систему законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин [22, с. 366].

Вважаємо, що концепцію єдності прав та обов'язків під час визначення змісту правового статусу певного суб'єкта може бути застосовано також під час визначення правового статусу суду.

Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 100 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) апеляційний господарський суд має право не приймати відмову від скарги з підстав, визначених у ч. 6 ст. 22 ГПК України. Водночас суд буде не лише мати право, а й зобов'язаний не прийняти відмову від апеляційної скарги за наявності відповідних обставин, а саме: якщо ця відмова суперечить законодавству або порушує чийсь права й охоронювані законом інтереси. Тобто реалізація судом своїх прав та обов'язків безпосередньо залежить від умов, визначених нормою закону. Саме ця обставина свідчить про різний підхід у визначенні сутності прав суду та інших учасників господарського процесу. Так, сторона в справі має право подати апеляційну скаргу на рішення господарського суду першої інстанції до апеляційного господарського суду, проте може це право й не реалізовувати, натомість суд не реалізовувати своє право не може.

З огляду на зазначене з'ясуємо, що кожне конкретне право суду водночас є його обов'язком, а правами як такими «в чистому вигляді» суд будь-якої інстанції не наділений, оскільки можлива поведінка суду є водночас його обов'язковою поведінкою. Тому щодо судового органу доцільніше говорити не про його права й обов'язки як такі, а про його повноваження. Саме термін «повноваження» дозволяє повною мірою відобразити єдність прав та обов'язків судового органу.

В.С. Калмацький пропонує розглядати права та обов'язки суду другої інстанції, закріплені в законі як загальні, оскільки вони регламентують його процесуальну діяльність у цілому, а за виникнення процесуальних правовідносин у судового органу з'являються конкретні права й обов'язки. Загальні та конкретні процесуальні права суду другої інстанції знаходяться в тісному взаємозв'язку: загальні є передумовою виникнення конкретних, а останні виступають як умови реаліза-

ції загальних [23, с. 37–38]. Такий підхід є досить слушним. Продовжуючи думку В.С. Калмацького, слід зазначити, що загальним правом та обов'язком апеляційного суду можна вважати право на перевірку рішення місцевого господарського суду щодо його законності й обґрунтованості. Крім загального права, суд апеляційної інстанції наділений також конкретними правами. Зокрема, такими правами суд може скористатися під час перегляду конкретного рішення суду першої інстанції в конкретній справі. Тобто під час перевірки оскаржуваного рішення апеляційний суд використовує ті повноваження, які вважає необхідними для перевірки конкретної справи, хоча наділений більш широким колом повноважень.

Дійсно, актуальним і нині залишається питання наділення суду цивільною процесуальною правоздатністю, адже володіння правами й обов'язками настає після можливості мати ці права та обов'язки (правоздатності). Без вирішення цього питання не можна розібратися до кінця в юридичній природі повноважень, визначити їх місце в загальній системі правових явищ.

Відповідно до положень чинного ГПК України (ст. 1) цивільною процесуальною правоздатністю наділяються виключно фізичні та юридичні особи. Тому є підстави стверджувати, що суд, будучи органом державної влади та здійснюючи при цьому правосуддя, не може мати правоздатність, оскільки законодавець безпосередньо закріплює за ним права й обов'язки. Зокрема, щодо господарського суду апеляційної інстанції законом закріплено норми, які чітко визначають, що суд може та що зобов'язаний зробити. Так, у ч. 2 ст. 100 ГПК України зазначається, на що «апеляційний господарський суд має право», у ст. 103 – на що «апеляційна інстанція має право», у ст. 20 – що «суддя повинен» тощо.

У юридичній літературі можемо знайти різні погляди із цього приводу. Наприклад, Н.Б. Зейдер стверджує, що суди наділяються цивільною процесуальною правоздатністю та цивільною процесуальною дієздатністю [24, с. 41]. Прихильниками такої концепції були також Д.М. Чечот [25, с. 22–23], М.А. Вікут [26, с. 14]. Д.Д. Луспеник виділяє загальну й конкретну правоздатність суду, при цьому цивільну юрисдикцію він розуміє як елемент загальної правоздатності загальних судів, уповноважених на розгляд цивільних справ, а підсудність – як елемент конкретної правоздатності певних судів цивільної юрисдикції. Говорячи про конкретний зміст правоздатності суду на розгляд і вирішення справи, слід мати на увазі, що йдеться не про той суд, до якого звернувся позивач, а той, до підсудності якого належить справа за законом. Отже, конкретно правоздатним, тобто правоздатним у певній справі, буде той суд, якому справа підсудна [27, с. 64].

На наш погляд, правовий статус суду, як і будь-якого державного органу, не може бути зведено до правоздатності, оскільки головне для нього – владні повноваження. Якщо правоздатність – це можливість мати права й обов'язки, то суд має певні права та обов'язки, встановлені законом, положенням, інструкцією. Деякі науковці вважають, що суб'єкти цивільного процесуального права мають правосуб'єктність, відносячи при цьому до таких суб'єктів і суди. Правосуб'єктність розуміється ними як здатність суб'єкта брати участь у правовідносинах, мати і правоздатність, і дієздатність [28, с. 24]. Російський учений А.Ф. Козлов доводить, що можна зберегти категорії цивільної процесуальної правоздатності й дієздатності

щодо сторін і третіх осіб. Що ж стосується судів, органів державного управління, прокурора, то для характеристики їх правового статусу в цивільному процесі ці категорії цілком не прийнятні [29, с. 50–55].

Концепція правосуб'єктності знайшла відображення також у працях сучасних учених-процесуалістів. Наприклад, К.В. Гусаров відстоює позицію, що правосуб'єктність як інститут цивільного процесуального права закріплює правове становище його суб'єктів (при цьому автор наділяє, відповідно, цивільною процесуальною правосуб'єктністю також апеляційний суд) [30, с. 80–81]. Аналогічне бачення аналізованого питання в Є.А. Чернушенко [31, с. 117–118]. Проте В.С. Калмацький, на нашу думку, слушно відмітив, що поняття правосуб'єктності не відображає дійсне правове становище суду другої інстанції. Не може воно застосовуватися також для характеристики всіх інших судових органів як суб'єктів цивільного процесуального права та взагалі в цивільному процесі [23, с. 32].

Варто зазначити, що були спроби об'єднати погляди прихильників і супротивників процесуальної правосуб'єктності суду. Так, на думку А.К. Сергуна, особливостю виявлення правосуб'єктності судових органів є те, що її зміст відрізняється від змісту правосуб'єктності сторін, третіх осіб, інших учасників цивільного процесу та складається з юрисдикції й комплексу повноважень, якими ці суб'єкти наділені законом [32, с. 75]. Отже, автор відкидає положення про наявність правоздатності в судових органів, при цьому вводить до понятійного апарату такі терміни, як «правосуб'єктність» і «компетенція». Проаналізувавши викладений вище зміст правосуб'єктності, розуміємо, що зазначене поняття не відрізняється від загальноприйнятого поняття компетенції. Тому окреслювати правове становище суду незалежно від інстанції має або правосуб'єктність, або компетенція.

Хоча слід враховувати, що інколи суд може здійснювати також господарську діяльність. У такому разі він виступає як суб'єкт господарювання та наділяється правоздатністю юридичної особи. Однак при цьому потрібно пам'ятати, що подібна господарська діяльність не є основним видом діяльності, оскільки головне призначення апеляційного господарського суду як органу судової влади полягає в перегляді рішень та ухвал місцевих господарських судів у порядку апеляції.

Література

1. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998–2004– . – Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.
2. Москвич Л.М. Правовий статус носіїв судової влади в Україні (професійні судді, народні засідателі, суд присяжних) : [монографія] / [Л.М. Москвич, С.О. Іваницький, І.О. Русанова] ; за заг. ред. І.С. Марочкина. – Х. : Фінн, 2009. – 488 с.
3. Теория государства и права : [курс лекцій] / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2007. – 768 с.
4. Теория государства и права : [учебник для вузов] / В.М. Корельский, В.Д. Перевалова. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 2002. – 710 с.
5. Колодій А.М. Права, свободи і обов'язки громадянина в Україні : [підручник] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Правова єдність, 2008. – 366 с.
6. Яценко И.С. Конституционное право Российской Федерации / И.С. Яценко. – М. : Бератор-Пресс, 2003. – 522 с.
7. Червонюк В.И. Теория государства и права : [учебник] / В.И. Червонюк. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 704 с.

8. Венгерова А.Б. Теория государства и права : [учебник для юрид. вузов] / А.Б. Венгерова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Омега-Л, 2006. – 608 с.
9. Лазарев В.В. Теория государства и права : [учебник для вузов] / В.В. Лазарев, С.В. Липень. – 4-е изд., испр. и доп. – М. : ИД «Юрайт», 2010. – 634 с.
10. Колодій А.М. Права, свободи і обов'язки громадянина в Україні : [підручник] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Правова єдність, 2008. – 366 с.
11. Матузов Н.И. Правовая система и личность / Н.И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1987. – 310 с.
12. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: елементарний курс / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева. – 2-е вид. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2008. – 432 с.
13. Хропанюк В.Н. Теория государства и права : [учеб. пособие для высш. учеб. завед.] / В.Н. Хропанюк. – М. : Омега-Л, 2001. – 377 с.
14. Проблемы общей теории права и государства : [учебник для вузов] / под ред. В.С. Нерсесянца. – М. : НОРМА, 2001. – 832 с.
15. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2 т. / С.С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1981–1982. – Т. 2. – 1982. – 406 с.
16. Права человека : [учебник для вузов] / отв. ред. Е.А. Лукашева. – М. : НОРМА, 2001. – 522 с.
17. Сырых В.М. Теория государства и права : [учебник] / В.М. Сырых. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 648 с.
18. Тодика Ю.М. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні / Ю.М. Тодика, О.Ю. Тодика. – К. : Ін Юре, 2004. – 364 с.
19. Скакун О.Ф. Теория государства и права: [учебник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 628 с.
20. Кучинский В.А. Личность, свобода, право / В.А. Кучинский. – М. : Наука, 1978. – 210 с.
21. Котюк В.І. Теорія права. Курс лекцій : [навч. посібник] / В.І. Котюк. – К. : Вентурі, 1996. – 422 с.
22. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчук. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 604 с.
23. Калмацкий В.С. Суд второй инстанции в советском гражданском процессе / В.С. Калмацкий. – Уфа : Изд-во Башкирского гос. ун-та, 1978. – 83 с.
24. Зейдер Н.Б. Гражданские процессуальные правоотношения / Н.Б. Зейдер. – Саратов : Изд-во Саратовского ун-та, 1965. – 74 с.
25. Чечот Д.М. Участники гражданского процесса / Д.М. Чечот. – М. : Госюриздат, 1960. – 191 с.
26. Викут М.А. Стороны – основные лица искового производства / М.А. Викут. – Саратов : Изд-во Саратовского юрид. ин-та, 1968. – 76 с.
27. Луспеник Д.Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції / Д.Д. Луспеник. – Х. : Харків юридичний, 2006. – 480 с.
28. Чечина Н.А. Гражданские процессуальные отношения / Н.А. Чечина. – Л. : ЛГУ, 1962. – 68 с.
29. Козлов А.Ф. Суд первой инстанции как субъект советского гражданского процессуального права / А.Ф. Козлов. – Томск : Тира-инфо, 1983. – 165 с.
30. Гусаров К.В. Гражданская процессуальная правосубъектность суда апелляционной инстанции и его предметные полномочия / К.В. Гусаров // Право і безпека. – 2004. – № 3-1. – С. 80–83.
31. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : [монографія] / Є.А. Чернушенко. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – 172 с.
32. Сергун А.К. Процессуальная правоспособность и правосубъектность (в литературе и в ГПК) / А.К. Сергун // Вопросы науки советского процессуального права : труды ВЮЗИ / отв. ред. М.С. Шакарян. – М. : РИО ВЮЗИ, 1975. – Т. 38. – С. 72–102.

Анотація

Баронін Д. Б. Методологічні засади визначення змісту правового статусу суду. – Стаття.

Статтю присвячено аналізу наукових підходів щодо визначення загального поняття правового статусу та його окремого виду – правового статусу суду.

Ключові слова: статус, правовий статус, суд, компетенція, повноваження.

Аннотация

Баронин Д. Б. Методологические основы определения содержания правового статуса суда. – Статья.

Статья посвящена анализу научных подходов к определению общего понятия правового статуса и его отдельного вида – правового статуса суда.

Ключевые слова: статус, правовой статус, суд, компетенция, полномочия.

Summary

Baronin D. B. Methodological basis to determine the content of the legal status of the court. – Article. This article analyzes scientific approaches to determining the general concept of legal status and its separate species – the legal status of the court.

Key words: status, legal status, court, jurisdiction, powers.

УДК 341.45

О. І. Дубовик

РОЗВИТОК ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ В МІЖНАРОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Концепція відновного правосуддя набула за останні десятиліття міжнародного значення, тому було здійснено низку кроків у напрямі його запровадження як у Європі, так і загалом у світі.

Проблему розвитку альтернативного правосуддя досліджувало багато вітчизняних і зарубіжних учених. Серед вітчизняних дослідників назвемо таких, як І.А. Войтюк, А.О. Горова, Т.А. Денисова, В.В. Землянська, І.І. Ємельянова, В.Д. Каневська, О.В. Коваленко. Серед закордонних науковців відновне правосуддя досліджували І. Айртсен, Д. Ван Несс, Дж. Брейтуейт, Я. Валюк, Б. Вос, Г. Зер, Р. Коатс, Л. Корнозова, Н. Крісті, Д. Маєрс.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі проведеного всебічного комплексного аналізу й узагальнення міжнародного правового регулювання розкрити поняття та сутність відновного правосуддя, проаналізувати міжнародно-правові акти ООН і Ради Європи, які закріплюють основи відновного правосуддя.

Відновне правосуддя в такій формі, як воно існує сьогодні, зародилося в середині 70-х рр. ХХ ст. як рух за зміну поглядів на злочин і покарання. Підхід, що лежить у його основі, орієнтований на надання можливості сторонам конфлікту та суспільству в цілому самим впоратися з наслідками злочину.

Одне з найперших і широко визнаних визначень відновного правосуддя було запропоновано Т. Маршаллом, який наголошував: «Відновне правосуддя (restorative justice) – це процес, відповідно до якого всі сторони – учасники конкретного правопорушення – зустрічаються для колективного вирішення питання про те, що робити з наслідками правопорушення та їх впливом на майбутнє» [1].

Основи відновного правосуддя закріплено в міжнародно-правових актах ООН та Ради Європи. Вони поділяються на дві основні групи: а) правові акти ООН і Ради Європи, які містять загальні норми щодо відновного правосуддя; б) правові акти ООН і Ради Європи, які містять спеціальні норми щодо відновного правосуддя. Міжнародно-правові акти, які містять загальні норми щодо відновного правосуддя, закріплюють рекомендацію або обов'язок для держав впроваджувати його в національний кримінальний процес.

Особливу увагу в міжнародно-правових актах ООН, які містять загальні норми щодо відновного правосуддя, присвячено праву на застосування альтернативи